

Oris zgodovine judovsko-palestinskega spora in analiza postopnega oddaljevanja političnega, družbenega in gospodarskega sodelovanja med Izraelci in Palestinci ter obeti za prihodnost

Outline into the history of the Israeli – Palestinian conflict, the analysis of the gradual distancing from political, social and economic cooperation between Israelis and Palestinians, and forecasts for the future

Nežka Figelj¹ in Dejan Valentinčič²

Povzetek

Članek preučuje zgodovinsko ozadje izraelsko-palestinskega spora ter današnje dinamike postopnega oddaljevanja sodelovanja med narodomoma ter poskuša na tej osnovi napovedati obete za prihodnost. V zgodovini so bili Judje žrtve številnih pregonov, preganjanj, iztrebljanja, ki so dosegle vrhunec v času nacizma. Po drugi svetovni vojni in resoluciji

¹ MA, Magistrica varnostnih in diplomatskih ved, Univerza v Tel Avivu. Asistentka evropske poslanke iz Italije. Kontakt: nezka@hotmail.it.

² Magister prava, Evropska pravna fakulteta. Asistent na Fakulteti za uporabne družbene študije. Kontakt: dejan.valentincic@fuds.si.

OZN je v bližnjevzhodni regiji nastala država Izrael, ki so jo takoj obkrožili sovražni sosedje - Jordanija, Egipt, Libanon in Sirija. Zgodovino Palestinecev na drugi strani zaznamuje boj za pravico do samostojne države, za katero so se prizadevali številni palestinski aktivisti in politiki, med njimi najvidnejša Arafat in Abu Mazen, ki sta imela ključne vloge v mirovnem procesu z Izraelom ter pri poskusih ustanovitve palestinske države. Pogajanja z Izraelom, po radikalizaciji palestinske politike s pojavom Hamasa ter sedanji nacionalistično usmerjeni izraelski Netanjahujevi vladi niso pripeljala do stabilne in trajne rešitve, ampak so celo poglobila razdor med Izraelci in Palestinci. V današnji situaciji živita tesno eden ob drugem dva naroda, ki sta ločena zaradi družbenih, političnih in gospodarskih razlik. Članek poskuša napovedati predvidljive obete za prihodnost.

Ključne besede: Bližnji Vzhod, Izrael, Palestina, izraelsko-palestinski spor, Netanjahu, Arafat, Abu Mazen.

Abstract

This paper will discuss the background of the Israeli-Palestinian conflict and the gradual distancing in the cooperation between the two nations. In the history, Jews have faced numerous expulsions, persecutions, exterminations culminating with the dramatic experience of the Nazi regime and concentration camps. After the second world war and the proposed UN Resolution the State of Israel was established within the

Middle Eastern region surrounded by enemies such as Jordan, Egypt, Lebanon and Syria. On the other hand, the history of the Palestinians has been defined by fights for the right to have an independent state promoted by numerous activists and politicians, most important among them Arafat and Abu Mazen, who have held key roles in the peace process with Israel and in repeated attempts for the establishment of a Palestinian state. The negotiations with Israel, after the radicalization of the Palestinian politics with the emergence of Hamas and the current Netanyahu's right wing government, haven't brought to a durable solution but have rather deepened the gap between Israelis and Palestinians. The current situation two nations who live close to each other are separated by social, political and economic differences. The paper will therefore attempt to display the foreseeable forecasts for the future.

Key words: Middle East, Israel, Palestine, Israeli-Palestinian conflict, Netanyahu, Arafat, Abu Mazen.

Uvod

Spor med Izraelci in Palestinci se vleče že vse od konca druge svetovne vojne, zato ni čudno, da je pogosto poimenovan kar "bližnjevzhodna

kriza". Gre za dva naroda, ki se v zadnjih 100 letih borita za isto zemljo, kar je tudi privedlo do velikega sovraštva med njima, a sta bila v preteklosti in bosta tudi v prihodnosti prisiljena živeti drug ob drugem. A boj med Palestinci in Judi ima tudi večje razsežnosti, saj gre tudi za boj med dvema verama, dvema kulturama ter različnima načinoma življenja in mišljenja. To, ter dejstvo, da je Bližnji vzhod pomembno geostrateško območje za svetovne politične sile, je tudi vzrok, da je spor internacionaliziran in si pri doseganju miru želi sodelovati ves svet. Izrael se naslanja na podporo ZDA, tam živi velika judovska diaspora, pa tudi podporo evropskih držav (čeprav je EU tudi osrednji humanitarni in razvojni financer Palestine), medtem ko Palestinec podpirajo arabske države, ki pa postajajo vse bolj pomembne, tako z gospodarskega vidika, kot zaradi vse večjega števila prebivalcev.

Objektivno gledanje na bliževzhodne odnose ni lahka naloga in lahko rečemo, da to v preteklosti ni uspelo niti jugoslovanskim in slovenskim piscem o tem tematiki. Šobajić (1982) v svojem delu pravi, da je mednarodno večina pomembnejših publikacij o tej temi izpod peres judovskih avtorjev in nosijo pečat pristranskosti. Po njegovem naj bi skupne in osnovne teze judovskih avtorjev bile:

- Zgodovinska pravica do Palestine je potrjena z Balfourovo deklaracijo. Na tej osnovi vsi avtorji govorijo o obnovljeni in ne novi judovski državi v Palestini.

- Izraelska politika (nasilja) do Arabcev je edini način samoohranitve.
- Vsi avtorji enotno ocenjujejo izraelsko-arabske vojne: vojna leta 1948 se imenuje osvobodilna vojna, vojne iz let 1956, 1967 in 1973 pa obrambne vojne.

V zadnjem času se zaradi tehnološkega preboja Arabcev preko televizije in interneta vse bolj sliši tudi arabska stališča, a je tukaj še vedno jezikovna pregrada. Kljub temu, da je bil do nedavnega zahodni svet brez dvoma mnogo bolj pod vplivom izraelskih kot pa arabskih medijev se zdi, da je splošna javnost večinoma na strani Palestincev, ki delujejo v tem sporu šibkejši in predvsem živijo v ekonomsko slabših pogojih. Mogoče se preredko postavimo v kožo Izraelcev, ki dnevno živijo v strahu pred terorističnimi napadi in nasiljem.

Judovska zgodovinska dela govorijo povsem jasno o tem, da so pred spori v Palestini Judje in Arabci živeli v slogi in sožitju. Obdobje arabske prevlade v Španiji celo imenujejo "zlati vek" judovske zgodovine. Arabci, na drugi strani, pozabljajo omenjati tisočletno obdobje sloge in sožitja ampak omenjajo predvsem ustanovitev Izraela na njihovo škodo (in večina zahteva njegovo ukinitve) ter po njihovo ilegalnost sionističnih združenj.

V tem delu se osredotočamo predvsem na predstavitev problematike preko publikacij in drugih medijskih kanalov ter predvajane produkcije, ki so dostopni slovenskemu bralcu. Želimo pokazati, na temelju nekaj osnovnih virov osnovano kratko in površno pregledno sintezo zgodovinskih razlogov, ki so privedli do današnje situacije³, za tem okvirnim orisom historičnih procesov pa prikazati in analizirati današnje dinamike spora, ki nakazujejo tudi obrise, kako bi se stvari lahko obrnile v prihodnjih letih⁴.

Članek bo preučil stanje izraelsko-palestinskega spora na podlagi zgodovinskih dejstev in aktualnega dogajanja na Bližnjem Vzhodu. Osredotočil se bo na politično, družbeno in gospodarsko sodelovanje med Izraelom in Palestinskimi teritoriji s predstavitvijo stališč Netanjahujeve vlade ter zapletenega stanja palestinskega političnega vodstva. Članek si bo prizadeval odgovoriti na temeljno vprašanje: kaj lahko trdimo in napovemo o izraelsko-palestinskem sporu v prihodnje?

³ Ta del članka je namenjen tudi kot obvezno študijsko gradivo študentov FUDŠ pri predmetih Novejša zgodovina in Uvod v novejšo zgodovino.

⁴ Izseki tega dela članka bodo obvezna študijska literatura študentov FUDŠ pri različnih izbirnih predmetih – Kulture in religije, Koflikt in kultura in Zunanji odnosi Evropske unije.

Naselitev Judov na območju Palestine in njihovo razseljevanje

Območje med Sredozemskim in Rdečim morjem ter reko Jordan so okoli leta 1900 pr. Kr. naselili semitski Hebrejci, ki so jih sestavljali Izraelski in Judovski rodovi. V novo domovino so se naselili iz starobabilonskega mesta Ur ob spodnjem toku reke Evfrat. Arheološka odkritja so potrdila svetopisemsko domnevo, da je Mezopotamija zibelka judovstva - torej izvirajo iz prastare sumerske civilizacije (Šobajić 1982, 19).

V Bibliji (Svetem pismu) je kot oče judovstva naveden praoče Abraham, ki naj bi se naselil v Kanaan in pri visoki starosti dobil sina Izaka, ki je kasneje imel dva sinova – Ezava in Jakoba. Bog Jahve je Jakobu priznal pravico do nasledstva. Jakob je imel 12 sinov, iz katerih se je razvilo 12 svetopisemskih plemen. Poleg Izaka pa je Abraham imel z služkinjo Agaro tudi sina Izmaela, ki je začetnik roda Arabcev (Jelinčič Boeta 2009, 12-16). Zgodovinsko znanstveno gledano se je judovsko ljudstvo izoblikovalo iz številnih ljudstev, ki so živela v Palestini (Sumerci in Hetiti, Filistejci, Asirci, Babilonci, Feničani, Kanaanci, Aramejci...), ki še zdaleč niso bili vsi semitskega izvora, zato judovsko-semitska identiteta, ki so si jo Judi sami izoblikovali ne popolnoma zdrži znanstvene presoje (Al Joundi, 1972, 37).

Čeprav v splošni govorici med poimenovanji Jud, Izraelec, Žid, Hebrejec ne delamo razlik to ni povsem pravilno. Če se držimo natančne terminologije do časa Jakobovih sinov govorimo o Hebrejcih, od njih naprej pa o sinovih Izraela (Jakoba) ali Izraelitih, medtem ko o Judih lahko govorimo šele dosti kasneje (Jelinčič Boeta 2009, 14).

Ker sta v Kanaanu vladali suša in lakota so se Izraelci podali v Egipt, kjer so jih kasneje zasužnjili. Iz Egipta jih je okoli leta 1270 pr. Kr. popeljal Mojzes, ki je za Jude najpomembnejša zgodovinska osebnost in glavni prerok. V Svetem pismu piše, da je bilo 600 tisoč odraslih Izraelcev, ne računajoč žene, otroke in starce. Po biblijski pripovedi je pri tem Bog Mojzesa poklical na goro Sinaj, kjer je Mojzes ostal 40 dni in 40 noči ter mu dal *10 božjih zapovedi*, kar je postal prvi zakonik ali dekalog (bistveni vsebinski del Tore ali peteroknjžja). Po 40 letih hoje po Sinajski puščavi so prispeli v "obljubljeno deželo", kamor pa jih ni popeljal Mojzes, ampak njegov naslednjik Jozue, saj je Mojzes med potjo umrl. Biblija pravi, da bog Jahve v Kanaan ni spustil nobenega moškega nad 20 let starega, saj naj bi to bila kazen za grehe, ki so jih storili med potovanjem (Šobajić 1982, 31-32).

Osvajanje obljubljenega dežele pa ni bilo tako enostavno, saj so tam živela že druga ljudstva: Kanaanci, Feničani in Filistejci - po katerih je ozemlje kasneje dobilo ime Palestina in ga ohranilo tudi ko je postalo del muslimanskega cesarstva (Ferfila 2016, 118). Največ težav so Izraelci

imeli z Filistejci. Kljub temu so oblikovali dokaj enotno skupnost, ki jo je sestavljalo 12 plemen (poimenovana so po biblijskih Jakobovih sinovih). V primeru nevarnosti jih je vodil sodnik. Najbolj znani sodniki so bili: Samson, Debora in Samuel, ki se je izkazal z bojem proti Filistejcem. Samuel je bil zadnji sodnik in je mazilil prvega kralja. To je postal Savel, ki pa je v Svetem pismu opisan kot nespodoben vladar. Savla je nasledil David, ki je bil odličen vojščak pastirskega rodu. V njegovem času je starojudovska država dosegla največji obseg in je celo presegla meje obljubljenе dežele. David je prestolnico premaknil v Jeruzalem, kamor so prenesli tudi skrinjo zaveze, v kateri so bile božje zapovedi. Skrinjo so shranili v templju, ki so ga zgradili v Jeruzalemu, a so ga Rimljani ob zavzetju podrli in skrinja zaveze se je izgubila. Judje verjamejo, da je skrinja še vedno zakopana pod ruševinami templja in hodijo moliti k zahodnemu zidu nekdanjega templja, ki še stoji. Imenujejo ga zid žalovanja. Sionistično gibanje, ki je bilo ustanovljeno za spodbujanje vračanja Judov v Sveto deželo si je simbolično ime izbralo po hribu Sion, kjer stoji Davidov grob. Tudi to dokazuje pomen Davida za Jude. David je vladal med leti 1004 do 965 pr. Kr. Še pred njegovo smrtjo je kraljestvo razpadlo in za prestolonaslednika so določili Salamona, ki je vladal med leti 965 in 928 pr. Kr. Med njegovo vladavino je bil čas miru (Jelinčič Boeta 2009, 16-36).

Za tem so se za Izraelce začeli slabši časi, saj so prišli pod oblast Mezopotamije in Perzije. Aleksander Makedonski je z osvojitvijo Perzije

pod svojo oblast dobil tudi Palestino. Aleksander je mnogo Judov odpeljal v sužnost v Egipt, kjer so pomagali graditi mesto Aleksandrija. Na tem območju se je kasneje razvila močna judovska skupnost. Po Aleksandrovi smrti je Izraelcem zavladala egipčanska dinastija Ptolomejcev. V tem času se je začela širiti helenistična kultura (Ibid.).

Leta 63. pr. Kr. so Palestino zasedli Rimljani in na oblast postavili svoje prokuratorje. V tem času je bila v Rimu že močna judovska skupnost. Najbolj znan rimski prokurator je bil Poncij Pilat, glede katerega si pa viri niso enotni. Nekateri ga opisujejo kot zelo okrutnega vladarja, medtem ko ga Biblija prikaže kot neodločnega človeka, ki si za usodo Jezusa Kristusa umije roke. V Svetem pismu je napovedan prihod mesije oz. odrešenika, ki naj bi odrešil judovsko ljudstvo. Nekateri so mesijo prepoznali v Jezusu, ko je le-ta začel potovati po judovskih mestih in učiti. A večina Judov ga ni prepoznala za svojega odrešenika, saj so pričakovali človeka, ki se bo politično angažiral in jih rešil izpod rimskega jarma, Jezus pa se je zanimal le za duhovno plat življenja. Poncij Pilat se je kljub temu bal, da mu hoče prevzeti oblast in ga je dal križati. Po Jezusovi smrti se je krščanstvo začelo širiti po vsem imperiju, izjema je ostala Palestina, kjer Nove zaveze niso priznali (Šobajić 1982, 57-65).

Po razpadu rimskega imperija, v času bizantinske prevlade se je začelo večje izseljevanje Judov iz Palestine. Bizantinci so bili sicer do Judov dokaj strpni, a so že takrat morali živeti v getih. Kljub temu jih niso

posebej označevali in ločevali. Judje so Bizanc kljub temu vzeli za najhujšega sovražnika, saj so začeli na silo pokristjanjevati Palestino. Bizantinska prevlada v Palestini se je končala leta 638, ko so Jeruzalem zasedli Arabci – to je začetek islamizacije Svete dežele. Večina Judov, ki se niso izselili, je prevzela muslimansko vero in se danes štejejo za Arabce oz. Palestince. To pomeni, da je današnje nasilje med Judi in Palestinci pravzaprav tudi bratomorna vojna (Id., 69-72).

Izvor in zgodovina palestinskih Arabcev

V začetku 7. stoletja po Kr. se je na Arabskem polotoku pojavila nova monoteistična religija – islam, ki se je začela širiti s hitrostjo, ki v zgodovini nima primere. Hkrati se je začelo razvijati islamsko cesarstvo, ki se je razširjalo na tri celine. Samo eno stoletje po smrti preroka Mohameda (570 – 632) se je pod arabskim gospodarstvom znašlo tudi celo ozemlje Bližnjega Vzhoda. Ko so Arabci zavzeli Palestino in Jeruzalem je večina prebivalstva prevzela muslimansko vero, Arabci so pri ljudeh našli podporo, saj zanje niso bili osvajalci ampak rešitelji izpod bizantinskega jarma. Tudi del bizantinske armade se je pridružil Arabcem. Večina Judov v Palestini je sprejela islam, saj so tako lahko ohranili svoje semitske navade, ki so na ta način lahko ostale pri življenju. Prestop v islam je hkrati pomenil konec njihovega upiranja

Rimljanom. Zaradi skupne vere se je začelo močno mešanje arabskega in judovskega prebivalstva. Vsi prebivalci Palestine pa se niso pomuslimanili, zato sta v Palestini ostali tudi manjšini Judov in kristjanov (Al Joundi 1972, 30-38).

Kot ključne zgodovinske prelomnice pri pretežni arabizaciji in muslimizaciji Palestine lahko navedemo boje Mohameda proti arabskim Judov v letih 624-628. V tem obdobju se je Muslimanski imperij postopoma že razširil od Indije do Španije. V letih 638-640 so Arabci že povsem prevladovali v Palestini in Babilonu, takrat je tudi do tedaj bizantinski Jeruzalem prišel v roke Omarju ibn-Katibu, enem najvplivnejših kalifov v zgodovini. Leta 691 je bila v mestu zgrajena sklanata kupola (Ferfila 2016, 122-123).

Judje v Evropi srednjeveški in novoveški Evropi

Judje so naselili večino evropskih dežel, vendar so zaradi neevropskega fizičnega izgleda in drugačne vere pri prebivalstvu želi veliko nezaupanja, zato jim je bilo prepovedano, da bi postali lastniki zemlje. Tako so se Judje začeli ukvarjati predvsem s trgovino, prekupčevanjem in obrtjo (Arendt 2003, 50). V visokem srednjem veku so bili prav oni začetniki bankirstva in pobudniki trgovine z vzhodom. Med seboj so se znali

odlično povezati, zato so kmalu začeli igrati pomembno vlogo v evropskem denarnem gospodarstvu. Med ljudmi so si prisvojili slabo ime zaradi oderuških obresti pri posojanju denarja in že takrat so se morali po nekaterih mestih drugače oblačiti (morali so nositi davidovo (šesterokrako) zvezdo) in živeti v posebnih mestnih četrtih imenovanih geto (Šobajić 1982, 81). Dejavnosti, s katerimi so se ukvarjali Judje, so bile bolj donosne od dejavnosti povprečnih prebivalcev, ki se z bančništvom se niso ukvarjali, ker se je smatralo za nemoralno, zato so vse bolj bogateli in postali trn v peti nekaterim državnim voditeljem, ki so jih razlaščali in izganjali iz svojih držav. Judje so ponavadi postali tudi dežurni krivci za vse naravne katastrofe, ki so doletele Evropo. Protijudovska gonja je dosegla višek v času velike epidemije črne kuge v Evropi (1348 -1349).

Z renesanso in zametki kapitalizma (v katerem so se Judje zelo dobro znašli) se je odnos do njih bistveno spremenil. V Novem veku so postali do Judov bolj strpni, dobili so celo državljsanske pravice in njihova gospodarska moč se je še okrepila. S spretnimi posli so zopet številni močno bogateli in začeli mešati štrene na marsikaterem dvoru⁵. Zaradi tega se je v 19. stoletju pojavil nov odpor do Judov, ki je dobil ime *antisemitizem* - to je teorija, ki je pod krinko nekakšne znanstvene

⁵ Kot primer: v 19. stoletju so bili najbogatejša evropska družina judovski bankirji Rotschild, ki so živeli v Londonu in so imeli banke po vseh pomembnejših prestolnicah v Evropi. Njihov oče je posel začel z majhno menjalnico denarja.

teorije o biološki manjvrednosti rase utemeljevala izločanje Židov iz javnega življenja in kasneje pripeljala do številnih pogromov (Jelinčič Boeta 2009, 275). Antisemitizem se je najprej širše razmahnil v nemškem prostoru, kjer so nekatere manjše stranke poskušale prodreti in pridobiti glasove volivcev z populističnim obtoževanjem Judov za aktualne težave (npr. ob gospodarski krizi leta 1873), nato pa se je odpor razmahnil tudi na ostale evropske države. Simbol antisemitizma iz tega časa je afera Dreyfus iz leta 1894, ko so v Franciji judovskega častnika obtožili veleizdaje. Privedli so ga pred vojaško sodišče, kjer je bil spoznan za krivega in poslan do smrti na Hudičeve otoke. Čeprav se je izkazalo, da so bili obremenilni dokumenti ponarejeni je večina političnih strank in javnosti nasprotovala ponovnemu sojenju in je za antisemite primer Dreyfus postal dodaten dokaz za "judovsko izdajalstvo". Dreyfusovo ime je bilo dokončno oprano leta 1906 (Arendt 2003, 141-146).

V vzhodno Evropo so se Judje začeli seliti po pregonih iz zahodno-evropskih držav. Tam so jih zaradi njihovega denarja najprej lepo sprejeli, kasneje pa so izgubili vse privilegije in se jim je prav tam godilo najslabše. Prav v carski Rusiji je kasneje prišlo do številnih pogromov nad Judi. Ko se je v Rusiji leta 1918 zgodila boljševistična revolucija so Židje spremembo večinoma podpirali (tudi eden glavnih revolucionarjev je bil Jud Lev Trocki), a so kasneje komunistom prav Judje postali glavna ovira za nacionalizacijo vseh podjetij, saj jih je bila večina prav v njihovem lastništvu. Takrat so se Židje začeli v večjem številu vračati v Palestino, ki

je bila takrat pod britanskim mandatom, ki je Židom omogočal vračanje. Ti so zemljo najprej kupovali od Arabcev, nato pa so si jo začeli zastonj prilaščati in izganjati Palestince. Do leta 1939 so Judje predstavljali že 30 % palestinskega prebivalstva (Jelinčič Boeta 2009, 255-257). Iz Sovjetske zveze so se Judje začeli seliti tudi v evropske države, tudi v Nemčijo, kar je v tem antisemitizmu le še podžgalo.

V drugi polovici 19. stoletja so se pojavile ideje o ustanovitvi judovske države v Palestini ali kjerkoli na svetu. Najglasnejši zagovornik tega je bil nemški Jud Moses Hess, ki se šteje za idejnega predhodnika Sionističnega gibanja. Drugi idejni vodje iz tega časa so bili še: Lilienblum, Kelischer in Pinsker.

Prvi kongres sionističnega gibanja je bil od 28. do 30. julija 1897 v Baslu v Švici. Udeležilo se ga je 197 delegatov. Vodja kongresa je bil avstrijski novinar Theodor Herzl, ki je postal tudi prvi predsednik gibanja. Sionistično društvo je z uspešno diplomacijo pri evropskih vladah doseglo dovoljenje za sistematično vračanje Judov v Palestino in kasnejše oblikovanje Izraela. Sionistično gibanje se je kasneje razširilo v Judovsko agencijo (Šobajić 1982, 128-138).

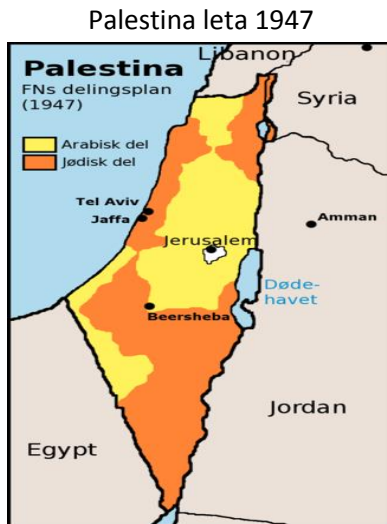
Po izbruhu prve svetovne vojne se je znotraj Svetovne sionistične organizacije pojavila podpora različnim stranem. Na koncu je bila najmočnejša struja britanskih sionistov pod vodstvom Chaima

Weizmannna, ki je poskušala prepričati britansko vlado, naj zavaruje judovske interese v Palestini, v upanju, da bo po vojni Palestina prešla pod britanski nadzor, zato je bila sprejeta s strani britanske vlade Balfourjeva deklaracija (1917), ki je govorila o "judovskem nacionalnem domu" v Palestini. Pomena tega termina sicer ni natančno določila, a so bila pričakovanja jasna: pospeševanje priseljevanja, priznanje judovskega sveta ali agencije kot predstavnika palestinskih Judov in Judov po svetu ter priznanje judovske prednostne pravice pri razvojnih projektih, torej bi na kratko to lahko bila tudi britanska obljuba Judom, da bodo lahko ustvarili svojo državo v Palestini. Precejšnjo naklonjenost sionističnim težnjam so v tem času izkazovali tudi Francozi; tej deklaraciji pa niso bili naklonjeni nasprotniki sionizma – tako nejudovski kot judovski, a deklaracija je bila kljub temu sprejeta in pomeni prvo veliko politično zmago za sioniste in višek neodvisne judovske politične dejavnosti v tistem času.

Kot protest proti tej deklaraciji so na arabskem nacionalnem kongresu 2. julija 1919 v Damasku izdali resolucijo proti težnjam sionistov po ustanovitvi judovske države v južnem delu Sirije, znanem kot Palestina.

Po končani vojni je prišlo do veliko zapletov in sporov med Veliko Britanijo in Francijo pod čigav mandat bo prišla Palestina, a na koncu je vendarle pripadla Britancem, tudi ob pomoči močnega sionističnega gibanja v Veliki Britaniji. Za prvega visokega komisarja v Palestini je bil

imenovan Herbert Samuel, eden najvidnejših britanskih politikov judovskega rodu, kar so Judje sprejeli z navdušenjem, palestinski Arabci pa ne. Britanci so zelo spodbujali vračanje Judov v Palestino in do leta 1939 so ti predstavljali že 30 % palestinskega prebivalstva (Jelinčič Boeta 2009, 312-313).

VIR: splet

Nacizem – čas najhujšega preganjanja Judov

Po končani prvi svetovni vojni je bil nemški nacionalni ponos zaradi poraza v vojni močno ranjen, nezadovoljstvo med prebivalstvom pa so močno povečale še visoke reparacije ter kazni in omejitve, ki so jih Nemčiji vsilili zmagovalci v vojni. Visoke odškodnine so tudi močno slabšale gospodarsko in socialno stanje v deželi, ki se je še bistveno poslabšalo z svetovno gospodarsko krizo zaradi velike navezanosti Nemčije na ZDA. V takšnih razmerah so tradicionalne stranke vse bolj izgubljale podporo med volivce, krepili pa sta se predvsem dve skrajni stranki – komunisti in nacisti (Arendt 2003, 394-395). Zaradi neposrečenega načina potrjevanja in razreševanja vlade s strani parlamenta (institut nezaupnice) so vlade zelo pogosto padale in predčasne volitve so bile reden pojav. Pri vsakih volitvah pa so število glasov pridobivali stranki komunistov in nacistov. Na volitvah leta 1930 je NSDAP dobila 6,4 milijona glasov in 107 poslancev. Na volitvah 1932 pa so dobili že 14 milijonov glasov (37 %) in s tem 230 poslancev, kar jih je spremenilo v najmočnejšo parlamentarno skupino. Adolf Hitler je postal kancler 30. januarja 1933. Začelo se je ukinjanje demokracije in obdobje terorja.

Hitler je svoj odnos do Judov razkril že v svoji knjigi Moj boj (Mein Kampf), ki jo je skupaj s političnimi somišljeniki (predvsem Rudolfom

Hessom) napisal v zaporu po neuspelem pivniškem puču leta 1923 (Hitler in Hess 2006). V knjigi je razvil teorijo o večvrednosti arijske rase, predvsem v primerjavi z Judi, Romi in Slovani. Trdil je, da so Nemci preveč utesnjeni in potrebujejo več življenjskega prostora (lebensraum). Nacistični načrt je v svoji knjigi Mit dvajsetega stoletja zapisal tudi glavni nacistični filozof in ideolog Alfred Rosenberg, kjer je zahteval, da Jude izkoreninijo iz nemškega življenja.

Sistematično izločevanje Judov iz javnega življenja se je začelo leta 1935, ko so bili izdani Nurnberški zakoni, s katerimi so ti izgubili državljske pravice, gospodarsko pa so jih iz nemške družbe začeli izločevati že prej. Do leta 1938 je Nemčijo zapustila okoli tretjina tamkajšnjih Judov (Jelinčič Boeta 2009, 324). Najhujše preganjanje Judov se je začelo po noči iz 9. na 10. november 1938 imenovani kristalna noč. Takrat so nacisti razdejali 177 sinagog, 7500 judovskih trgovin in jih na tisoče poslali v koncentracijska taborišča. Judje so bili izgnani iz šol, niso več imeli vstopa na javne prireditve, njihove organizacije so bile razpuščene in tisk zatrt.

Odločitev za sistematično uničenje Judov ("dokončna rešitev judovskega vprašanja") je bila sprejeta na konferenci v Wannseeju januarja 1942, ko se je zbralo 15 vodilnih mož iz poveljstev in ministrstev. Na konferenci so sprejeli odločitev, da bodo Jude uničevali s plinom v uničevalnih koncentracijskih taboriščih. S tem je bilo za smrt določenih vseh 11

milijonov evropskih Judov. Konferenco je vodil general Heirich Heydrich⁶, ki ga je Hitler določil za vodjo pogroma proti Judom, poleg tega pa je bil tudi protektor Češke in Moravske, kjer se ga je zaradi krutih zločinov prejel vzdevek Praški klavec. Po njegovi smrti leta 1942 je njegovo delo prevzel Adolf Eichmann, ki je po vojni zbežal v Argentino in je postal znan predvsem po sojenju za zločine proti človeštvu v Jeruzalemu, kjer so ga leta 1961 tudi obesili (Conspiracy 2001).

V času nacizma je v Nemčiji in zasedenih območjih umrlo okoli 6 milijonov Judov, kar je bila tretjina njihove celotne svetovne populacije. Za tiste, ki so preživeli, bi lahko rekli, da so izgubili praktično vse svoje premoženje. Holokavst je uničil tri evropske judovske kulture: izginilo je t.i. "nemško" judovstvo Nemčije, Avstrije in Češke in nemščina je prenehala biti judovski jezik. Uničeno je bilo jidiš govoreče judovstvo Vzhodne Evrope in njihov način življenja, in razen v Bolgariji je izginila tudi sefardska ladino govoreča judovska kultura Balkana (Jelinčič Boeta 2009, 329). Za Slovenijo holokavst pomeni izginotje prekmurske in goriške judovske skupnosti. Od 143 lendavskih Judov jih je vojno preživelo le 23 in v celi Slovenijo od 1.500 Judov le okoli 200. To pomeni, da je bil odstotek umrlih kar 86,6% (Ibid).

⁶ Kot zanimivost, njegova mati se je pisala Kranz.

Po končani vojni so se zavezniki odločili za sojenje nacističnim zločincem za zločine proti človeštvu. Sojenje je potekalo v Nürnbergu, ki je nekoč veljal za središče nacizma, zato so sojenja dobila ime Nürnberški procesi. Šlo je za 12 procesov, najbolj odmeven pa je bil t.i. Proces proti največjim vojnim zločincem pred mednarodnim vojaškim tribunalom (IMT), ki je sodil štiriindvajsetim od najpomembnejših zajetih voditeljev nacistične Nemčije. Ostali procesi so potekali pred ameriškim vojaškim sodiščem. Obtožencem so sodili po štirih točkah (niso bili vsi obtoženi po vseh točkah):

1. Sodelovanje v zaroti ali načrtu za storjene zločine, navedene v drugih točkah,
2. zločini proti miru,
3. vojni zločini,
4. zločini proti človečnosti.

Na najpomembnejšem procesu so sodili 24 obtožencem od katerih jih je bilo 11 obsojenih na smrt z obešanjem, trije so bili oproščeni, ostali pa so bili obsojeni na zaporne kazni. Nekaj najvidnejših nacistov pa je sojenju ušlo z samomorom (Hitler, Goebbles, Himmler, Ley, Bormann, general Muller) (Gilbert 1981).

Sojenje v Nürnbergu je zgodovinsko zelo pomembno, saj gre za prvo sojenje pred mednarodnim sodiščem na podlagi mednarodnega prava (sojenje pred mednarodnim sodiščem je sicer predvideval že Versajski mirovni sporazum po prvi svetovni vojni, ko naj bi sodili bivšemu

nemškemu cesarju Vilijamu II., a do sojenja nikoli ni prišlo). Na začetku sojenja so nekateri izražali zadržanost, saj so se bali, da nacistom ne bodo mogli dokazati krivde (kasneje se je izkazalo, da je bilo ponekod dokazovanje krivde res težko, posebno pri nižjih funkcionarjih, ki so trdili, da so zgolj ubogali ukaze), poleg tega pa do takrat mednarodno vojno pravo še ni bilo popolnoma kodificirano. Kljub temu so to lahko presegli in je sojenje tekoče potekalo in se tako tudi končalo. Edini zapleti so se pojavili le zaradi različnih interesov in pravnih argumentacij med zavezniki (med demokratičnim taborom in Sovjetsko zvezo). Tako je prihajalo tudi do različnih zelo zanimivih situacij, tožilec Sovjetske zveze je tako na primer proti nacistom vodil obtožnico tudi zaradi preganjanja Cerkve (Ibid).

Nacistične zločince pa se je intenzivno preganjalo tudi še precej let po vojni. Preganjali so jih tako pravosodni organi evropskih držav, kot tudi izraelska tajna služba, najbolj znan lovec na nacistične zločine pa je bil bivši taboriščnik Simon Wiesenthal, ki je zbiral informacije in dokumente o usodah Judov in njihovih preganjalcih ter o tem objavil številne knjige. Mnoge so aretirali in jim sodili v Nemčiji in Avstriji. Mnogo bivših nacistov pa je po padcu nacističnega režima zbežalo izven Evrope, najpogosteje na Bližnji vzhod in v Južno Ameriko. Čeprav so se zahodne države in Izrael prizadevali za njihovo izročitev se je to zgodilo zelo redko. Arabske države ubežnikov niso izročale, saj po njihovem pravu umor Juda ni nikakršno kaznivo dejanje, južnoameriške države pa so

vodili bolj pragmatični vzroki – tam je namreč pogosto prihajalo do državnih udarov in bivši predsedniki so morali bežati v sosednje države, kjer so dobili politični azil. Južnoameriški politiki so se bali, da bi izročitev nacističnih zločincev pomenila precedens za v bodoče, ko bodo mogoče tudi sami potrebovali politični azil.

Najbolj znan nacist, ki je zbežal v Južno Ameriko je bil Adolf Eichmann, ki so ga imenovali "arhitekt holokavsta", saj je vodil organizacijsko plat iztrebljanja Judov. Po vojni se je naselil v bližini Buenos Airesa v Argentini in tam živel povsem običajno življenje, a ga je izraelska tajna služba Mossad leta 1960 izsledila in ugrabila ter ga skrivaj prepeljala v Izrael. To je pomenilo hudo kršitev mednarodnega prava, saj bi Izrael moral od Argentine zahtevati izročitev in je pripeljalo do mednarodnega spora pred OZN, a do epiloga nazadnje ni prišlo. Eichmanna so zaradi zločinov proti človeštvu obsodili na smrt in ga v Jeruzalemu leta 1962 tudi obesili ter pepel stresli v morje. Veliko zločincev pa tudi nikoli ni prišlo v roke pravice, saj jih nikoli niso izsledili, ali pa jim na sojenju niso mogli dokazati krivde. Najbolj znan je primer Josefa Mendeleja, ki je bil zdravnik v Auschwitzu, kjer je izvajal okrutne poskuse na taboriščnikih. Po vojni je zbežal v Južno Ameriko in tam na svobodi živel do svoje smrti leta 1979, saj jim ga nikoli ni uspelo popolnoma izslediti in aretirati (Wiesenthal 1994, 82-97).

Čeprav se danes govori predvsem o preganjanju Judov v času nacizma pa je dejstvo, da se jim tudi v komunističnih državah ni godilo veliko bolje, če sploh. Predvsem v Sovjetski zvezi jih je bilo zelo veliko deportiranih v gulage kot veliki državni sovražniki, le argument je bil drugačen – namesto rasne teorije so jih predstavljali kot izkoriščevalske kapitaliste, ki nočejo sprejeti boljševizma. Ob tem je zanimivo dodati tudi, da je tudi sporazum Hitler – Stalin vseboval tajne določbe o tem, da bo Sovjetska zveza deportirala Jude iz dela Poljske, ki jo bodo oni zasedli in jih izročila Tretjemu rajhu.

Ustanovitev države Izrael in poskusi ustanovitve samostojne Palestinske države

Mednarodni dogovor o ustanovitvi judovske države in njena razglasitev

Med drugo svetovno vojno so zavezniki zaradi grožnje Rommlovega napredovanja v Egipt začeli s prostovoljnim naborom palestinskih Judov in Arabcev in v nekaj mesecih se je nabralo 3.000 judovskih nabornikov. Po končani nemški nevarnosti so začele skrajne judovske skupine upor proti Britancem in tako poskušale doseči politične cilje sionizma. Sodelovanje med judovskimi političnimi organi in britanskimi oblastmi se je vse bolj slabšalo, a so kljub temu sodelovali do konca vojne.

Po vojni je bil vzpostavljen stik med palestinskimi in evropskimi Judi, ki so se začeli množično zbirati v različnih begunskih centrih. Desettisočem Judov v Nemčiji so se zaradi prepustnih mej začele pridruževati množice preživelih iz vzhodne Evrope. Ob koncu leta 1946 je bilo v Nemčiji še vedno okoli 200.000 judovskih beguncev, večina katerih si je ob pomoči močno dejavnih sionističnih strank v taboriščih prizadevala priti v Palestino. Leta 1945 je bilo v Palestini 1.061.000 muslimanov, 553.000 Judov, 135.000 kristjanov in 14.000 drugih, večinoma družov (Jelinčič Boeta 2009, 330-331).

Kljub predvojnimi napovedim Britanci po vojni Palestine niso odprli prostemu priseljevanju, zato so sionistična gibanja organizirala veliko ilegalno priseljevanje. Ujete ilegalne priseljence so Britanci internirali na Cipru, a jim seveda ni uspelo odkriti vseh. Po osnovanju države Izrael so se v deželo vrnili še Judje s Cipra. Leta 1947 je Britanija razglasila, da namerava mandat glede Palestine prenesti na OZN. Ta je imenoval poseben odbor za Palestino UNSCOP, ki je predlagal, da se Palestina razdeli na judovsko in arabsko državo ter na območje Jeruzalema pod zaščito OZN (Šobajić 1982, 242-243). Skupščina je predlog podprla s 33 glasovi za, 13 jih je bilo proti. Jugoslavija se je vzdržala. Arabci so razglasili, da bodo s silo nasprotovali uresničitvi te odločitve, medtem ko je Britanija izjavila, da odločitve ne bo podprla in da ne bo sodelovala pri njeni uresničitvi. Po sprejetju te odločitve so se začeli množični napadi

na Jude v Palestini, vodstvo jišuva in Hagane pa je začelo organizirati ilegalen nakup orožja v ZDA in po Evropi.

Izrael je razglasil neodvisnost 14. maja 1948. Za glavno mesto so določili Jeruzalem. Takoj po razglasitvi je državo de jure in de facto priznala Sovjetska zveza in de facto ZDA. A novo državo je že naslednji dan napadlo pet sosednjih arabskih držav – Libanon, Sirija, Irak, Jordanija in Egipt. Arabcem je uspelo uničiti nekaj judovskih naselij na Zahodnem bregu in zasesti judovsko četrt v starem delu Jeruzalema. 11. junija je bilo po posredovanju ZN razglašeno prvo premirje (Al Joundi 1972, 118-119). Premirje je bistveno bolje izkoristil Izrael, ki se je zelo okrepil. Po nadaljevanju bojev so Izraelci začeli osvajati ozemlja in marca 1949 je izraelska vojska dosegla Rdeče morje in jugozahodno obalo Mrtvega morja. Po podpisu mirovnih pogodb je Izrael obsegal že 80 % mandatne Palestine in država Palestina ni bila ustanovljena. Po vojni, ki jo Palestinci imenujejo "nakba" (katastrofa) se je pojavil problem palestinskih beguncev, ki še danes ni rešen. To so palestinski Arabci, ki so iz Palestine zbežali v sosednje arabske države in se ne morejo več vrniti, a od arabskih držav jim je državljanstvo in življenje zunaj begunskih taborišč zagotovila le Jordanija (Jelinčič Boeta 2209, 330-334).

Obdobje stalnih vojn

Leta 1956 se je politična situacija na Bližnjem vzhodu spremenila, saj so se ZDA začele odmikati od Naserja in odklonile financiranje jezusa Asuan. V odgovor je Naser nacionaliziral Sueški prekop in prišlo je do vojaškega spopada, ki so ga proti Egiptu izvedle Velika Britanija, Francija in Izrael (Petrič 1984, 228). Vojna je trajala 6 dni in egipčanske sile so imele velike izgube. Leta 1967 je Naser sprožil t.i. šestdnevno vojno, v spopade sta se vključili tudi Jordanija in Sirija. Izrael je premočno zmagal in okupiral Sinajski polotok, Golansko višavje, Zahodni breg in Gazo, kjer so živeli le Arabci (Al Joundi 1972, 175-179). Po podpisu mirovne pogodbe med Izraelom in Egiptom v Camp Davidu (1979) se je Izrael umaknil iz Sinajskega polotoka, ostala ozemlja pa so ostala pod njegovo zasedo. Čeprav je izraelsko-palestinski konflikt sestavljen iz različnih razsežnosti, lahko na teritorialnem nivoju govorimo o petih različnih enotah: Izrael, Vzhodni Jeruzalem, Gaza, Zahodni breg in palestinska diaspora (Jelinčič Boeta 2009, 342).

V tem času sta bili ustanovljeni tudi dve palestinski gibanji – Palestinska osvobodilna fronta - PLO (1964) in al-Fatah (1958). Fatah je kmalu začel s svojimi operacijami, po letu 1967 pa so teroristični napadi postali zelo pogosti in tudi terjali veliko žrtev. Leta 1969 je postal Jaser Arafat predsednik PLO in ta je postala glavno telo za zastopanje palestinskih interesov. V 70. letih je PLO preselila svoje delovanje v sosednje arabske

države, saj je bila teroristična mreža skoraj popolnoma zlomljena (David 2001, 134-135).

5. oktobra 1973 sta Egipt in Sirija sprožila sočasen napad na Izrael, kar je bilo popolno presenečenje. Do 24. oktobra so izraelske čete prodrle na zahodno stran sueškega prekopa in se približale Kairu, na sirski strani pa so prodrle še globlje od Golanske planote. V tej vojni je Izrael izgubil 2.378 vojakov in država je bila v stanju popolnega šoka, a arabska stran je bila ponovno poražena (Šobajić 1982, 306-312).

Zaradi stalnih terorističnih napadov PLO iz Libanona je Izrael leta 1978 in leta 1985 okupiral južni del Libanona. Med drugo zasedbo je prišlo do pokolov civilistov v begunskih taboriščih Sabre in Šatile, kar je sprožilo ogorčenje mednarodne skupnosti.

Zaradi ustanavljanja številnih judovskih naselij na Zahodnem bregu in agresivnosti naseljencev se je situacija tam segrela do vrelišča. Poleg pogostih napadov Arabcev na Izraelce, je bilo tudi nekaj primerov, ko so naseljenci napadli Palestince. Leta 1988 je bil ustanovljen Hamas – Gibanje za islamski odpor, ki je prisegal na radikalno islamistično oblast za celotno Palestino in je kmalu zavrnil PLO kot edinega predstavnika palestinskega naroda. Teroristični napadi na izraelske cilje in civiliste so postajali vse pogostejši. Leta 1993 je prišlo do podpisa mirovnega sporazuma v Oslu, ki ga je podpisala PLO, Hamas in Džihad pa so

takšnemu sporazumu nasprotovali. Kot rezultat mirovnega sporazuma iz Osla so se Izraelci umaknili iz Jeriha in Gaze. A do terorističnih napadov je še naprej prihajalo. Prva intifada, ki se je prenehala med prvo zalivsko vojno, se je ponovno nadaljevala. Leta 1994 je bil podpisan mirovni sporazum med Jordanijo in Izraelom in Jordanci so se odpovedali Zahodnemu bregu in Jeruzalemu (Jelinčič Boeta 2009, 345). Leta 1995 je nek mlad ortodoksni Jud ubil izraelskega premierja Izaka Rabina, ki je začel mirovni proces s Palestinci. Rabin je skupaj z palestinskim voditeljem Jaserjem Arafatom in tedanjim izraelskih zunanjim ministrom Simonom Peresom leta 1994 dobil Nobelovo nagrado za mir (Razgaljeni: Šimon Peres 2006).

Začetek intenzivnejšega prizadevanja za mir

Po volitvah leta 1996 so se nadaljevala mirovna pogajanja in leta 1997 je bilo v roke palestinskih oblasti izročeno zadnje večje mesto na Zahodnem bregu Hebron. Leta 2000 se je skorajda že zdelo, da bo končno prišlo do miru na Bližnjem Vzhodu. Pogajanja so zelo napredovala in v Camp Davidu sta se pod pokroviteljstvom takratnega ameriškega predsednika Billa Clintona sestala takratna voditelja sprtih strani, izraelski premier Ehmud Barak in palestinski predsednik Jaser Arafat, a so pogovori zašli v slepo ulico in do dogovora ni prišlo (Krvava leta 2008). Najbolj znamenit dogodek na srečanju je bil, ko se Arafat in

Barak nista mogla dogovoriti, kdo naj gre prvi skozi vrata. Po propadlih pogajanjih so Palestinci sprožili drugo intifado, kar je sprožilo izreden razmah nasilja. V takšnih okoliščinah je na izraelskih volitvah leta 2000 zmagal nacionalistični politik Ariel Sharon, ki je bil zagovornik trde roke. Izraelska vojska je povečala represijo in v odgovor so Palestinci začeli še z veliko pogostejšimi samomorilskimi terorističnimi napadi. V naslednjih letih je umrlo več civilistov kot v vseh izraelskih vojnah skupaj (Ibid). Izraelci in zahodne države so očitali Arafatu, da ni hotel ukrepati in zaustaviti nasilja, ampak je kril Hamas, a njegovi sodelavci danes pravijo, da Arafat takšne moči gotovo ni imel in so ga zahodni politiki močno precenjevali.

Izraelska vojska je v tem času začela z novim načinom bojevanja – poleg napadov na izvajalce terorističnih napadov so izumili t.i. koncept ciljnih ubojev, to je ubijanje najvidnejših palestinskih vojaških vodij in skrajnih politikov. Mednarodna situacija se je močno spremenila po terorističnih napadih 11.9.2001 v ZDA. Mnogi kritiki, tudi palestinski, očitajo Arafatu, da ni razumel razsežnosti teh sprememb in je dopustil nadaljevanje terorističnih napadov na Izrael, saj ni razumel, da svet od slej gleda na terorizem še bistveno bolj negativno in se bo podpora mednarodne javnosti bistveno bolj nagnila v prid Izraela. Marca 2002 je Izrael izvedel operacijo Obrambni ščit, ko je udrl na palestinska ozemlja in predvsem prodrl do hiše Arafata in ga povsem osamil (Ibid). Čeprav se je intenzivno obleganje kasneje končalo je Arafat do konca življenja ostal v hišnem

priporu in pod nadzorom izraelske vojske. To pa ni imelo ravno pozitivnih posledic za Izrael, saj se je z osamitvijo Arafata (ki je kljub temu še vedno ohranil veliko politično moč) praznino, ki je zaradi tega nastala, zapolnil skrajni Hamas. Leta 2002 je Izrael tudi začel graditi t.i. varnostni zid na meji z Zahodnim bregom. Zid je bil zelo učinkovit nasproti terorizmu, saj je onemogočal, da bi palestinski teroristi vstopali v Izrael in se je stopnja terorizma zmanjšala kar za 80 %. A z drugih vidikov je zid bistveno bolj problematičen – z njegovo postavitvijo se je močno poslabšalo humanitarno stanje na Zahodnem bregu in se je močno povečala lakota, saj je bilo Palestincem zelo oteženo hoditi na delo v Izrael. Stopnja revščine se je tako dvignila na Zahodnem bregu na 50 %, v Gazi pa kar na 86 %. Poleg tega pa je varnostni zid Palestincem odvzel 15 % njihovega ozemlja. Izrael ne skriva namena, da bi to postala meja med obema državama. V zameno za Gazo naj bi jim Palestinci morali prepustiti del Zahodnega brega.

Mednarodna skupnost je na Izrael precej pritiskala naj zid odstrani ker je nehuman, a jim pri tem ni uspelo. Nekateri izraelski politiki se branijo, da je zid le začasen in ga bodo podrli, ko bo spor rešen in ustanovljena palestinska država in torej ne bo več nevarnosti terorističnih napadov. Poleg tega pa ima varnostni zid za Izrael tudi demografski pomen, saj je ob mnogo višji nataliteti palestinskega prebivalstva v primerjavi z judovskih edina rešitev za ohranitev judovske države, da si na svojem

ozemlju zagotovi trdno večino v nacionalni strukturi prebivalstva in torej Palestince fizično ločijo od Izraela (Razgaljeni: Šimon Peres 2006).

Zahodne države so Jaserja Arafata vse bolj videle kot oviro pri doseganju miru, zato so ga vse bolj poskušale prisiliti, da bi se odpovedal delu oblasti in imenoval premierja. Leta 2003 je bil za predsednika vlade imenovan pragmatik Mahmud Abas (Abu Mazen). Čeprav so na zunaj pustili vtis, da je bilo imenovanje soglasno, je kasneje odposlanec EU za Bližnji Vzhod povedal, da Arafat nikakor ni hotel imenovati premierja in so ga prisili tako, da so mu zagrozili, da bodo v nasprotnem dopustili, da k njemu takoj vstopi izraelski vojak in ga ustrelji (Krvava leta 2008). Abas in Sharon sta se kasneje srečala v Jordaniji pod pokroviteljstvom princa Abdulaha in Abas je napovedal konec intifade, Sharon pa je pristal na palestinsko državo, katere možnost obstoja je vedno prej kategorično zanikal. A avgusta 2003 je Hamas izvedel hud teroristični napad, na kar je Izrael odgovoril s protinapadom, Abas pa je odstopil ker ni mogel ustaviti nasilja. Nasledil ga je Ahmed Kurej, a je imel enake težave kot Abas, saj je bila moralna avtoriteta obeh do navadnih prebivalcev v primerjavi z Arafatom zelo majhna, poleg tega pa se Arafat tudi z nobenim premierjem ni mogel dogovoriti o delitvi civilne oblasti, predvsem nadzorom nad policijo.

Politični preobrati na obeh sprtih straneh

Kopje, kjer se danes lomi palestinska usoda je tudi boj med Hamasom in Fatahom, dvema političnima silama. Za razumevanje boja za politično prevlado pa se je potrebno ozreti vsaj malo v zgodovino. Palestinska narodna avtoriteta je bila kot vrhovni oblastni organ oblikovana s sporazumom leta 1994, ki je bil nato leta 1997 prenešen v t.i. Temeljni zakon (Basic Law), leta 2002 pa je z ratifikacijo Jaserja Arafata tudi dejansko zaživel. Vzpostavljen je bil predsedniški sistem, kjer ima izvoljen predsednik pravico imenovati ter odstavljati premierja in ministre ter voditi seje vlade. Ministre mora sicer odobriti tudi t.i. zakonodajni svet (Legislative Council) (Basic Law 2002). Arafat se je izogibal imenovanju premierja, saj je želel ohraniti vso politično moč, a je moral nato pod pritiski mednarodne skupnosti vendarle popustiti. Za predsednika vlade je bil imenovan Mahmoud Abbas. Istočano pa je bil delno spremenjen tudi Temeljni zakon in uveden polpredsedniški sistem – premier je tako postal odgovoren predsedniku in parlamentu. Po Arafatovi smrti je bil leta 2005 za predsednika izvoljen Abbas. Že kmalu po Arafatovi smrti, leta 2006 je na parlamentarnih volitvah v Palestini zmagal Hamas – ta je zaradi prepovedi sicer nastopal z imenom Gibanje za spremembe in reforme. Dobil je 74 od 132 sedežev, Fatah pa 45. Ker ta obstoja Izraela ne priznava, se Izrael in ZDA nista bili pripravljene pogovarjati s palestinsko vlado, kjer bi bilo tudi člani »teroristične skupine Hamas«. Hamas je nadaljeval napade na Izrael iz Gaze, Izrael pa

uničevanje zgradb v Gazi (Ferfila 2016, 150-151). Marca 2007 so Palestinci dobili novo vlado, ki so jo sestavljali tako člani Hamasa, kot Fataha, ki je nadomestila prejšnjo, le Hamasovo vlado. Premier je še naprej ostal Ismail Hamija. Kljub temu so se nadaljevali spopadi med obema skupinama, ki so se končali z izgonom Fataha iz Gaze in razpadom vlade narodne enotnosti (Khalidi 2010).

Predsedniški mandat je Abbasu potekel leta 2009 in nastopila je ustavna kriza – sprti skupini se namreč nista mogli dogovoriti o volitvah novega predsednika. Abbas je mandat podaljšal za leto, nato pa si na volitvah 2010 priboril nov mandat, tokrat trajni, izvoljen je bil s strani PLO. Hamas tega ni priznal. Abbas je bil leta 2008 imenovan tudi za predsednika palestinske države. V tem času se je na mestu predsednika vlade zamenjalo šest oseb. Od tega sta bila dva člana Hamasa, dva Fataha, dva pa neodvisna.

Prav jeseni 2016 se je na novem kongresu zbral Fatah in za svojega vodjo znova izvolil Mahmuda Abbasa. To je bil za organizacijo prvi kongres po letu 2009. To, da je bila potrditev že 81 letnega Abbasa soglasna kaže, da imajo Palestinci (zopet) težavo z med generacijskim prenosom oblasti. Kongresa se sicer ni moglo udeležiti okoli 75 delegatov (od 1.411), ker jih Izrael ni pustil iz Gaze. Delegati ki so prišli, so sicer bili tako iz Gaze, kot Zahodnega brega, kot diaspore. Abbas je še vedno tudi predsednik PLO

in palestinski predsednik. Zaradi njegove starosti se vse pogosteje pojavljajo vprašanja o njegovem nasledniku oz. naslednikih.

V izraelskem državnem vrhu je bila pomembna prelomnica konec leta 2003, ko je takratni premier Ariel Sharon popolnoma spremenil svojo politiko. Izstopil je iz stranke Likud ter ustanovil novo stranko, sredinski Kadima, kamor je privabil tudi številne vidne predstavnike iz opozicijske laburistične stranke (npr. Šimona Peresa). Napovedal je umik iz zasedenih območij, rušitev nezakonitih naselij in odlikovanje samostojne palestinske države. S tem si je nakopal sovraštvo mnogih Judov. Leta 2004 je prišlo do velikih sprememb v palestinskem političnem vodstvu. 11. novembra je umrl Arafat, ki je užival izjemno podporo med palestinskim prebivalstvom, kar se je pokazalo tudi na pogrebu (vojaške in državniške časti so mu izkazala tudi druge države), ki je bil množično obiskat in postal pravi shod za palestinski neodvisnost. Na predsedniških volitvah za naslediti Arafata je zmagal zmerni Mahmud Abas iz gibanja Fatah (Krvava leta 2008). Naslednje prelomno leto je bilo 2006, ko je Sharona, ki se je dosledno trudil za umik Izraela in oblikovanje samostojne Palestine zadela močna možganska kap in ga je na premierskem stolčku zamenjal Ehud Olmert. Poleg tega pa so bile tega leta tudi parlamentarne volitve na palestinski strani, na katerih je skrajno gibanje Hamas premagalo zmerni Fatah (Ibid). Mir se je počasi začel spet oddaljevati. Ehud Olmert je nadaljeval pot Ariela Sharona in do 2009 lahko govorimo o relativno mirnem obdobju. Nato so bile v Izraelu

ponovno parlamentarne volitve in vlado so sestavile desne stranke pod vodstvom Benjamina Netanyahuja, a je tudi ta vlada ostala zavezana načrtu "zemljevid do miru" in konceptu dveh držav.

Izjema v obdobju relativnega miru je bila približno enomesečna zasedba Gaze s strani Izraela konec 2008 in v začetku 2009, ki je sledila nekaj mesečnemu obstreljevanju Gaze. Cilj Izraela je bil razorožiti teroriste v Gazi, a so se tega lotili na precej krut način. Številne mednarodne organizacije in države so Izraelu očitale, da je kršil mednarodno humanitarno pravo, saj naj bi streljal tudi na civiliste in humanitarnim delavcem oteževal dostop do Gaze. A tudi Palestinci so svoj boj vodili na precej nehuman način, saj so se bojovníki skrivali v naseljih civilistov, v spopadih pa so kot živi ščit nastavljali ženske in otroke. Predstavniki Hamasa so nato Izraelu ponudili premirje in temu so sledila pogajanja.

Kje smo danes in obeti za prihodnost

Svojevrsten paradoks je, da je prav tisti konflikt, ki ga mnogi smatrajo za najtežje vprašanje sodobnih mednarodnih odnosov in ki pomeni neprestano pretnjo miru in varnosti v globalnih razsežnostih – izraelsko-palestinski spor – v svojih mednarodnopravnih razsežnostih in kot problem pravice do samoodločbe relativno jasno vprašanje.

Spor sega že v leto 1947, njegovo bistvo pa je v dveh zahtevah po samoodločbi na istem ozemlju, v Palestini, takrat pod britanskim mandatom. "Particijski Plan", resolucija Združenih Narodov je predlagala, da se ozemlje razpolovi med Jude in Palestince. Judje so resolucijo sprejeli, Arabci pa ne, po sproženi vojni štirih arabskih vojsk proti novonastali judovski državi, je pa Izrael zavzel ozemlje, ki je bistveno presevalo tisto, kar mu je bilo znotraj OZN namenjeno. Arabski koncept "vse ali nič" se ni izkazal za uspešnega, saj je danes država v mejah, ki jih je določil Particijski plan, skoraj nemogoče doseči. Izraelske naselbine na Zahodnem bregu, nezakonite po mednarodnem pravu, ter palestinski terorizem, še huje onemogočata nastanek palestinske države.

Od nastanka Izraela mineva že skoraj 70 let. To obdobje je zaznamovalo tudi politično, kulturno in gospodarsko oddaljevanje dveh narodov, ki živita v tesnem stiku, ter postopno okrepitev nacionalizmov ter političnega ter verskega ekstremizma na obeh straneh, predvsem v zadnjem desetletju, s podporo skrajnih desnih strank Netanjahujevi vladi v Izraelu, kot so Shas in Israel beitenu, ter vzponom teroristične organizacije Hamas v Gazi.

Situacija v Izraelu

Netanjahu si je v zadnjih letih vlade vztrajno prizadeval dokazovati, da gre izraelska politična prihodnost v pravo smer. To je storil predvsem na tri načine: z izpostavljanjem izjav palestinskih političnih voditeljev in prikrivanjem gradnje naselbin, s prigovarjanjem, da je Izrael najbolj stabilna in miroljubna država na Bližnjem vzhodu in s pretiranim poudarjanjem jedrske grožnje v Iranu.

Septembra letos je izpostavil, da Arabci, ki živijo v Izraelu niso ovira za mir, ampak ravno obratno - dokazujejo raznolikost, odprtost in pripravljenost na mir v Izraelu. Po drugi strani pa je dejal, da palestinski voditelji zahtevajo, da v bodoči palestinski državi ni Judov. Leta 2013 je predsednik zmernega PLO (Organizacija za osvoboditev Palestine) med posvetovanjem z večinom egiptčanskimi novinarji namreč dejal, da v končni resoluciji za nastanek palestinske države ne bo niti enega Izraelca, ne civilista, ne vojaka, na palestinski zemlji. Netanjahu je sporočilo začel z opazko, da so judovske skupnosti na Zahodnem bregu ovira za mir, sam pa da je presenečen nad tako politično izjavo. Poudaril je tudi, da se definicija take izjave enostavno imenuje »etnično čiščenje«. Netanjahu je to zahtevo imenoval za »nezaslišano« ter dodal, da je še bolj nezaslišano, da nekatere razsvetjene, predvsem evropske države, celo promovirajo to nezaslišanost (Haareyz and Associated Press 20016).

Izraelci si znova dokazujejo, da je njihova država edina demokracija na Bližnjem vzhodu. To smatrajo za koristno iz dveh razlogov: po eni strani je res, da so v državi zagotovljene osnovne svoboščine in so Izraelci tudi narod, ki rad izpostavlja mnenja o najbolj aktualnem dogajanju o politiki ali gospodarstvu. Po drugi strani pa z zagotavljanjem take svobode v notranjosti Izraela se poskuša ustvariti vtis, da je to zagotovljeno tudi izraelskim Arabcem in bi lahko bilo celo Palestincem na Zahodnem bregu, če si ne bi sami nakopali škode, kar je v bistvu celo res, če primerjamo politično in gospodarsko stanje v Izraelu in na Zahodnem bregu ter okoliških državah. Res je, da si mnogo Palestincev prizadeva pridobiti delovno dovoljenje v Izraelu in pripravljeni so na vsakodnevno čakanje ter pregledovanje na izraelskih kontrolnih točkah, ker je plača v Izraelu višja. Takšnega obnašanja pa ne moremo še opravičevati z odprtostjo in raznolikostjo, čeprav bi se lahko tudi vprašali, kakšne druge rešitve pa sploh še preostajajo Izraelu? Bolj desno usmerjena skupnost v izreliki družbi se prepričuje, da so si večinoma Palesinci sami krivi za problematično stanje, v katerem se nahajajo in da jim Izrael celo pomaga, npr. s ponujanjem zdravstvene oskrbe za Palestince v izraelskih bolnišnicah.

Izrael vseskozi kritizira mednarodna skupnost zaradi gradnje naselbin v vzhodnem delu Jeruzalema in na Zahodnem bregu od konca vojne 1967, ko je Jordanija izgubila oblast nad tem teritorijem. Netanjahu je izpostavil dejstvo, da Izrael obkroža kaos, v katerem je več kot pol

milijona ljudi umrlo, in poudaril, da pri vseh nemirih ostaja Izrael najbolj stabilna in miroljubna država. "Pol milijona ljudi je bilo umorjenega v Siriji, Irak, Jemen in Libija pa propadajo. Vidite kaj se dogaja, beg milijonov ljudi v Evropo, da si rešijo življenje, in mi imamo islamsko državo na Golanskem višavju, s katero se bojujeta Egipt in Jordanija. Smo v centru dogajanja, ostajamo pa najbolj stabilna in miroljubna država", je povedal Netanjahu (Heaven TV7 2016).

Izpostaviti gre tudi dejstvo, da je za obrambnega ministra Netanjahu imenoval ultranacionalista Avigdorja Liebermana ki živi v naselbini na Zahodnem Bregu, je bivši zunanji minister in politik na skrajni desnici z dolgo tradicijo spornih izjav. Zahteval je padec Hamasa, islamske skupine, ki vlada Gazi, in smrtno kazen za obsojene teroriste. Dejal je, da naj predstavnike arabske manjšine v Izraelu, ki niso zvesti državi, obglavijo. Pohvalil je izraelskega vojaka, ki je ubil ranjenega Palestinca medtem, ko je čakal na zdravstveno pomoč. Povzdig Liebermana na tako visoko funkcijo v vladi bo pripeljal še do novih razmerij v odnosih Izraela z regionalnimi silami in ZDA. Obstaja velika verjetnost, da bo izbrisal vsako možnost, da bo premier Netanjahu nadaljeval mirovni process, ki bi pripeljal do neodvisne palestinske države. Netanyahu je tudi sam nekoč priznal, da je Lieberman "nevaren človek" (The Financial Times 2016).

Tretji in zadnji bojni konj Netanjahujeve zunanje politik je grožnja iranskega jedrskega programa, ali nasplošno Iran. Jedrski sporazum podpisan julija 2015 med Zahodom in Iranom je odprl iransko državo širši mednarodni skupnosti. Iran lahko sedaj koristi sredstva shranjena v tujini, ki so bila zamrzjena zaradi sankcij. Iranska mladina lahko pričakuje jasnejšo prihodnost, saj je visoko izobražena, a zasluži plačo, ki dosega po podatkih OECS, le eno tretjino zahodnih standardov, medtem ko približno 150.000 mladih vsako leto zapušča državo v iskanju boljših priložnosti. Gospodarska rast bo najbolj verjetno pripeljala do blagostanja, moderacije in politične stabilnosti. Nekateri izraelski novinarji se sprašujejo, ali bo iranska vlada še želela napasti vse tiste države, ki so Iranu zagotovile znanje, izkušnje ter turiste, medtem ko bodo iranski podjetniki, inženirji, znanstveniki in ostali strokovnjaki v naslednjih 10-15 letih sodelovali z mednarodnimi partnerji. Dobro bi bilo, da bi Netanjahu jasneje videl, kaj se dejansko dogaja v svetu in razumel, da nimajo vse eksistencialne grožnje jedrske komponente (Figelj 2016).

Situacija na palestinskih ozemljih

Dejstvo, ki vprašanje samostojne palestinske države determinira je, da sta Gaza in Zahodni breg fizično ločeni entiteti, ki ju razdvojuje država Izrael in deloma živita vsak svoje življenje. Gaza je najbolj zahodno

ozemlje, ob Sredozemskem morju, obsega le 365 km², leta 2004 pa je tam živelo kar 1.022.207 prebivalcev. Zahodni breg pa leži med Izraelom in Jordanijo, med reko Jordan in Mrtvim morjem, obsega tudi Vzhodni Jeruzalem. Od Izraela ga delno umetno fizično ločuje zid, ki ga je postavil Izrael. Meri 5.655 km², leta 2004 pa je tam živelo 1.873.476 ljudi (Ferfila 2016, 142). Po izraelskih ocenah naj bi na Zahodnem bregu (brez Vzhodnega Jeruzalema) živelo 235.700 judovskih naseljencev, v Gazi pa 8.200 (Ibid). Gaza je oblastno središče palestinskih oblasti, na Zahodnem bregu pa je upravno središče Ramalla.

Dokler je bil živ Jaser Arafat, ki je predstavljal osrednjo politično in moralno avtoriteto med Palestinci (od leta 1969 do svoje smrti leta 2004 je bil vodja Palestinske osvobodilne organizacije PLO, od 1993 pa tudi predsednik Palestinske narodne avtoritete PNA, torej je imel status predsednika Palestine oz. palestinskega ljudstva) je on ohranjal vsaj večinsko politično enotnost ter enotno oblast. Mnogi so mnenja, da je Izrael tudi sam dopustil Arafatu politično preživetje ter ohranjanje vpliva, saj so ga smatrali za manj nevarnega kot Hamas ali druga islamistična gibanja, ki so prevzemala vpliv od Fataha (Aburish 1998, 321-325).

Po njegovi smrti pa sta se obe območji – Gaza in Zahodni breg, politično razvili vsaka v svojo smer in je danes pomemben dejavnih palestninsko-izraelskega vprašanja tudi že razdvojenost palestinskega ljudstva. Zahodni breg še vedno upravlja Fatah, kateremu je pripadal tudi Arafat,

prav jeseni 2016 je za svojega vodjo znova bil izvoljen Mahmud Abbas, medtem ko je Gaza popolnoma pod kontrolo Hamasa (ker je prineslo mednarodno ekonomsko blokado, predvsem pod vodstvom Izraela in ZDA). Ta je danes največja politična stranka v Palestini ter v parlamentu zaseda tudi največ sedežev. Njegova ideologija temelji na islamizmu in za razliko od Fataha dialoga z Izraelom ne vidi kot možnosti. Še vedno si tudi odkrito zavzema za uničenje judovske države (Hamas 2016).

Tudi na Palestinskih ozemljih je situacija torej zelo kompleksna. Izraelski okupaciji ni videti konca, pa tudi palestinska administracija ne dosega zastavljenih ciljev. Ostaja tudi nerešeno vprašanje naselbin. Nekateri mislijo, da bi se sporazum za palestinsko državo lažje dosegel, če bi se naselbine ohranile na ozemlju. Dovoliti prebivalcem naselbin, da ostanejo v bodoči palestinski državi, in ukiniti njihovo prisilno odstranitev, bi tako olajšalo dosego in implementacijo sporazuma. Obstaja nekaj različnih verzij tega koncepta, ampak večina njih vpletajo idejo, da se pusti izraelske prebivalce naselbin, ki želijo ostati (in mnogo jih je, ki si tega ne želijo) v obstoječih naselbinah, pod palestinsko suverenostjo ampak z nekaj omejenimi avtonomnimi pravicami.

Mnogi Palestinci si pa ne želijo, da bi naselbine ostale v novonastali palestinski državi. »Če hočemo neodvisno državo, jaz ne bom sprejel enega samega Izraelca v palestinskih teritorijih,« je delal palestinski predsednik Mahmoud Abbas med večerjo z judovskimi predstavniki leta

2010, ki jo je gostil S. Daniel Abraham Center for Middle East Peace. »Nismo proti Judom. Smo proti izraelski okupaciji (Rothem 2012).«

Zakaj se Palestinci tako upirajo možnosti, da bi Judje ostali v naselbinah? Za Palestince, so naselbine na Zahodnem bregu, v Vzhodnem Jeruzalemu, in predhodno v Gazi, najmočnejši simbol izraelske okupacije. Velik del palestinskega prebivalstva in mnogi v mednarodni skupnosti smatrajo naselbine kot izraelsko agresivno strategijo, ki se želi polastiti še ozemlja, ki predstavlja palestinsko zgodovinsko domovino. Širjenje naselbin krepí v očeh Palestincev prepričanje, da je izraelska politika nezanesljiva in neiskrena do možnosti rešitve dveh držav. Ne preseneča torej, da Palestinci vztrajajo, da se, kot del končne rešitve spora, vse naselbine in prebivalce naselbin odstranijo iz bodoče palestinske države.

Palestinci trdijo, da mora biti krivica, ki jim je bila storjena že leta 1948, popravljena. Ko bo palestinska država nastala in zakonodaja vzpostavljena bodo mogoče pripravljene dovoliti judovskim naseljencem, da postanejo prebivalci ali državljani novonastale palestinske države v skladu s palestinskimi zakoni za priseljence in pomebnimi klavzulami mirovne pogodbe. "Ko bo prišlo do mira in dveh držav, se bomo z najboljšimi močmi posvetili posebnemu odnosu med Palestinci in Izraelci. Upam, da bo prišel dan, ko bodo Izraelci svobodno živeli v

palestinski državi.” je povedal predsednik palestinskih pogajalcev Saeb Erekat (Ibid).

Nekateri Palestinci celo trdijo, da če Izraelci vztrajajo, da naj Arabci zapustijo Izrael, bo palestinski parlament prevedel v arabščino vse izraelske zakone, ki so namenjeni zaščititi izraelske judovske večine in judovske identitete. Dodatno še obljublajo prebivalcem naselbin podobno obnašanje, ki ga Izraelci zagotavljajo ne-judovski manjšini pod njihovo suverenostjo (Eldar 2013).

Drugi spet trdijo, da je pred pobudo za ustanovitev palestinske države treba Palestincem zagotoviti osnovne potrebe in izboljšati gospodarsko stanje Palestincev. Tak predlog se seveda ne sme uresničiti na račun uničenja palestinske samoodločbe in države. Taka pobuda tudi ne pomeni legitimizacije prevzema teritorijev s strani Izraela; izboljšati pravice Palestincev ne pomeni namreč spremeniti okupacijo v pravičnejšo ali bolj trajnostno. Upoštevati je pa treba dejstvo, da izboljšanje pravic Palestincev pomeni tudi izboljšanje življenja Palestincev (Barnet 2015).

Rajši kot o samoodločbi, bi pogovor moral steči o gospodarskih pravicah Palestincev, vključno s pravicami posestev in dostop do vode. Dalje, morali bi diskutirati, kako lahko Palestinci dosežejo osnovne človekove pravice – vključno politične, civilne, socialne in gospodarske.

Zaključek

Ali se bo mirovni proces nadaljeval, je odvisno od političnih sil na oblasti na obeh straneh ter od volje za medsebojna pogajanja in kompromise. Na palestinski strani bo zelo težko različne politične in predvsem teroristične organizacije (Hamas, in Fatah) prepričati, da nastopijo skupaj ter se vsi odpovedo nasilju. Poleg tega je za Palestince velika ovira tudi, da njuni ozemlji Zahodni breg in Gaza ležita na popolnoma drugih koncih Palestine in med seboj sploh nista povezani, poleg tega pa območji obvladujeta različni politični sili (Gazo Hamas, Zahodni breg pa Fatah). Težko bo ti organizaciji, pa tudi Islamski džihad, brigade mučenikov Al Aksa ter Hezbolah prepričati, da navzven trajno nastopajo skupaj ter da se odpovedo nasilju.

Veliko Palestincev živi tudi v begunskih taboriščih v sosednjih državah, okoli 10 000 pa jih je tudi zaprtih v izraelskih zaporih (in imajo zelo velik vpliv, saj so to bivši visoki in aktivni člani terorističnih in političnih organizacij), zato danes govorijo kar o štirih palestinskih centrih. Poleg tega je tudi vprašanje, koliko si samostojno Palestino želijo sosednje arabske države, saj imajo v zdajšnjem stanju vse vpliv tudi na palestinsko ozemlje in prebivalce (predvsem Sirija, Jordanija in Egipt), situacijo pa zaostčuje Iran, njegov jedrski program in proti-izraelska politika. Veliko vprašanje je tudi gospodarstvo, saj gre za eno najrevnejših področij nasvetu, ki živi skoraj izključno od tuje pomoči. Na judovski strani pa je

najbolj vroče vprašanje umik iz zasedenih ozemelj ter uničenje naselbin. Pri tem mora biti aktivno vključena mednarodna skupnost, da bo v kar največji možni meri moč zagotoviti enakopravnost strani.

Pot do samostojne palestinske države in miru na tem območju je torej gotovo še dolga, toda je tudi nemogoča? Velik trn v peti v izraelsko-palestinskem sporu je Jeruzalem, ki ga obe strani smatrata za prestolnico. Če bodo oboji skupj znali najti rešitev v mestu miru - kar je pomen besede Jeruzalem - na le nekaj kvadratnih metrih, ki pa so zaznamovani s simboli tisočletne kulture treh religij, obstaja velika možnost, da bo tudi nastanek palestinske države izvedljiv v prihodnosti.

Viri in literatura

Aburish, Said K. (1998) From Defender to Dictator. New York: Bloomsbury Publishing. Str. 321-325.

Al Joundi, Sami (1972) Židje in Arabci. Ljubljana: DZS.

Arendt, Hannah (2003) Izvori totalitarizma. Ljubljana: Claritas.

Basic Law (2002) Dostopno na:

<http://www.palestinianbasiclaw.org/basic-law/2002-basic-law>.

Barnett N, Michael (2015) Focus on Palestinian rights, not Palestinian state. MARKAZ. Dostopno na:

<https://www.brookings.edu/blog/markaz/2015/10/02/focus-on-palestinian-rights-not-palestinian-state/>.

David, Ron (2001) Arabs & Israel. Danbury: For Beginners LLC.

Eldar, Akiva (2013) Is There a Place for Jews in Future Palestinian State?. Al-Monitor's Israel Pulse. Dostopno na: <http://www.al-monitor.com/pulse/en/originals/2013/08/jews-israeli-settlers-palestine-two-state-solution.html>.

Ferfila, Bogomil (2016) Izrael in Palestina – pripoved zgodovine in konflikta. Ljubljana: Demat.

Figelj, Nezka (2016) Israel: before and after the Iran Deal. Mediterranean Affairs. Dostopno na: <http://mediterraneanaffairs.com/israel-before-and-after-the-iran-deal/>.

Gilbert, G.M. (1981) Nürenberški dnevnik. Maribor: Pomurska založba.

Hamas (2016) Dostopno na: <http://www.pmw.org.il/tv-hamas.htm>.

Hitler in Hess (2006). Dokumentarni film. London: BBC.

Jelinčič Boeta, Klemen (2009) Kratka zgodovina Judov. Celovec. Mohorjeva založba.

Khalidi, Rashid (2010) *Palestinian Identity: The Construction of Modern National Consciousness*. New York: Columbia University Press.

Krvava leta (2008). Dokumentarni film. New York: HBO.

Mansfield, Peter (2003) *A history of the Middle East*. London: Penguin Books.

Mansfield, Peter (1978) *The Ababs*. Harmondsworth: Penguin Books.

Netanyahu: Palestinian leaders demand future state ethnically cleansed of Jews (2016) Haareyz and Associated Press. Dostopno na: <http://www.haaretz.com/israel-news/1.741192>.

Netanyahu's choice takes risks with Israel's future (2016) The Financial Times. Dostopno na: <http://dare-think.com/2016/06/netanyahus-choice-takes-risks-with-israels-future/>.

Netanyahu: The future of the Israeli people is intertwined with the state of Israel (2016) Heaven TV7. Dostopno na: <http://www.tv7israelnews.com/netanyahu-future-israeli-people-intertwined-state-israel/>.

Petrič, Ernest (1984) *Pravica do samoodločbe*. Maribor: Obzorja.

Razgaljeni: Šimon Peres (2006) Dokumentarni film. London: BBC.

Rothem, Dan (2012) Will Jews be Able to Live in a Future Palestinian State?. Global. Dostopno na:
<http://www.theatlantic.com/international/archive/2012/01/will-jews-be-able-to-live-in-a-future-palestinian-state/251059/>.

Šobajić, Vojimir (1982) Judje in Izrael. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Unterman, Alan (1997) Judovstvo. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Wiesenthal, Simon (1994) Pravica, ne maščevanje. Ljubljana: ČZP Enostnost.